

ראש השנה כא

משה שווערד

1. שערים מצויינים בהלכה

והא דנקרא יוה"כ יומא רבה, וכן צומא רבה, לפי שמאריכין בו בתפלה ובתחינות. ומה"ט כתב במהרי"ל (ה' פסח) דשבת שלפני פסח נקרא שבת הגדול, שמאריכין בהדרשה דנפיש וחדירי הלי' פסח. וכבר הבאנו בשמ"ב (ח"ג סי' קז סק"ו) שכוזה כתב בספר הפרדס לרש"י (סי' יז) שלכן נקרא "שבת הגדול", מפני שהחכם דורש הלי' פסח ושוהים העם הרבה בביהכ"נ ונראה להם היום ארוך וגדול, שכן מנהג בני אדם כשאין הולכין לכאן ולכאן כל היום אלא יושבין במקום אחד.

2. נפש הרב (ע' כ"ה-כ"ו)

שע"י כח השם המפורש - והיינו עי"ז שמשתפשת נשמת האדם עם השכינה - תינקה מלכלוכה שבאה לה מן החטא. ומה"ט נהגו החסידים לקרוא ליוה"כ היום הקדוש, וליזהר שלא לקרותו בשמו - יום הכיפורים, שנהגו בו כבוד דוגמת הכבוד שנוהגים בשם המפורש - שלא לבטאה, כי יסוד וגדר ענין כפרת היום הוא ע"י כן - שהשכינה יורדת למטה אצלנו, ואנחנו נפגשים בה, וזהו תוכן ענינו של יוה"כ, ונמצא שביטוי השם "יוה"כ" הוא כעין הזכרת השם המפורש. [והשוה מש"כ בזה בס' בני יששכר].

3. ספר גליוני הש"ס

כ"א א' יומא רבה, ניב' י"ל דנקרא כן ע"ס יומו גדול באיכות מכל הימים דלכני אדם נמשך גס איסור מלאכה דיוה"כ חמור משבת כמבואר בתוס' מולין ק"א ב' ד"ה הזיד ואף לפי האמת דשבת חמור דבסקילה מימי היינו רק איסור מלאכה אבל עלס היום י"ל דגדול באיכותו משבת מפאת היותו גס חיוב עיניו וזכרתו והוא ג"כ יוס כפרה וע' מדרש עה"כ

4. חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

לוי איקלע לבבל בחדסר בתשרי. פי' שהיה חדסר לבני בבל שהיו סומכין על הרוב שאין אלול מעובר ומוגין ליום הכפורים מיום שלשים, ואותו שנה אירע בבית הועד שהיה אלול מעובר והיה להם למנות משלשים ואחד ליום הכפורים ונמצא כי העשירי לבני ארץ ישראל היה אחד עשר לבני בבל, ובני בבל התענו בעשירי שלהם שהוא תשיעי לבני ארץ ישראל ואוכלין באחד עשר שלהם שהוא עשירי לבני ארץ ישראל והוא יום הכפורים, והיינו דאמר להו כמה בסים תבשילא דבבלאי ביומא רבה דמערבא

5. תוספות מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

לוי אקלע לבבל בחדסר בתשרי - אחד עשר היה לבני בבל ועשירי לבני ארץ ישראל דעברוה לאלול [1] ומתוך התחום בא דהא יוה"כ הוה [2] א"נ ביה"כ של בני בבל בא סמוך לחשכה והוא היה ערב יוה"כ לבני א"י

6. חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

לוי איקלע לבבל בחד סר בתשרי. פי' בחד סר לבני בבל ועשירי לבני ארץ ישראל היה ולן סמוך לעיר בתוך התחום, [2] וא"נ סמוך לשקיעת החמה דעשירי לבני בבל נכנס וערב הצום שלו היה וקרי ליה חד סר לפי שהיה סמוך לחד סר.

7. הערות הגר"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף כא עמוד א
לוי איקלע לבבל. ואף על פי דהשלוחים לא הגיעו [3] **כתב הר"ח שהוא הגיע עם דוגית וכו', וקפצה עליו הדרך.**

8. תוספות מסכת ראש השנה דף כא עמוד א
... ואמרו לו **אסהיד לך** כלומר ונאסור לאכול גם עתה דיוה"כ הוא אמר להם לא שמעתי מפי ב"ד מקודש שיצא ביום ל' של אלול סמוך לחשכה שלא היה שהות ביום לבא ולקבל עדותן וידע שלא יקדשוהו עד למחר ביום ל"א אבל לא המתין עד למחר שישמע שיקדשוהו ואין מעידין עד שישמע מב"ד מקודש כדלקמן (ע"ב) אף על פי שידוע שלמחר יקדשוהו וא"ת והיאך יניחם לאכול ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא [א] וי"ל התנן לקמן בפרק שני (דף כה. ושם) אשר תקראו אתם מקראי קדש בין בזמנן בין שלא בזמנן ואמרינן בגמ' אתם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידיים ואפי' מוטעין

9. טורי אבן מסכת ראש השנה דף כא עמוד א
אמר להו לא שמעתי מפי ב"ד מקודש. הקשה התוס' ... ואני תמה מאוד ע"ז וכי אפשר לומר שכל א' יעשה המועדות כפי דעתו ויהי' לאלו מועד ובכרת על אכילת יוה"כ וחמץ בפסח ולא לו יהיה יום חול וכן לענין שאר מועדות נמצא ישראל נעשים אגודות ונתת תורת כל אחד ואחד בידו וח"ו לומר כן וההיא דאשר תקראו בין בזמנן בין שלא בזמנן אין לך מועדות אלא אלו היינו שמחוייבין כל ישראל לשמור יום המועד כפי קביעת ב"ד אף על פי שקבעו ע"י טעות אבל אם איזה מדינה או עיר עשו קביעות לעצמן שלא בקביעות ב"ד שבא"י הא ודאי אינו כלום.

10. חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף כא עמוד א
[ב] ולפי שיטה זו אפילו בא לוי קודם עשירי של בני בבל שעדיין לא התענו אין להם לבטל מנינם ולהתענות בחדסר מכיון דלא אסהיד לוי ששמע מפי בית דין מקודש, כנ"ל, אבל יש מפרשים שלפי שכבר התענו בעשירי הוא שאין להם לסמוך על לוי כיון שלא שמע מפי ב"ד מקודש ואף על פי שידוע לוי שנתעבר החדש ויש להם לסמוך על מה שאמרה תורה אתם אפילו מוטעין אפילו שוגגין (לקמן כ"ה א'), הא אילו בא קודם שהתענו ודאי סומכין עליו שלא להתענות עד יום י"א, ואינו נכון בעיני.
ולדברי הכל י"ל כדמוכחא שמעתא שאילו העיד לוי ששמע מפי ב"ד מקודש אף על פי שכבר התענו בעשירי חוזרין ומתענין באחד עשר כבני ארץ ישראל, שאין קביעותם קביעות לומר אתם אפילו מוטעין, דכיון דבני בבל בתר בני ארץ ישראל גרידי אין לטעותם קיום, וזה עולה יותר יפה לפירושינו שכך היתה תקנת חכמים שאם יעידו להם ששמעו מפי בית דין מקודש יסמכו עליהם ואם לאו שלא יסמכו עליהם כלל.

11. חידושי הרשב"א מסכת ראש השנה דף כא עמוד א
הא דאמרו ליה אסהידית ואמר להו אני לא שמעתי מפי ב"ד מקודש ... ואולי נאמר דכיון שכבר קדשו בני בבל יום שלשים ועליו סמכו והתענו ביום עשירי שלהם אין להם לחזור ולהתענות ביום אחר כיון שאין כאן עד ששמע כשנתקדש שם יום ל"א ויש להם לסמוך על מה שאמרה תורה אתם אפי' מוטעים אתם אפי' שוגגין. ומיהו אילו העיד לוי ששמע או ידע מפי מי שראה שנתקדש החדש ביום שלשים ואחד אף על פי שהם כבר קדשו יום שלשים כיון דבני בבל בתר ב"ד שבארץ ישראל גרידי טעותם אינו עומד וחייבין להתענות ביום עשירי לבני ארץ ישראל.

12. העמק שאלה על שאילתות דרב אחאי גאון סימן מז - אות ו
דילמא אמליכו בו'. מפרש רבינו שהלך מבית הועד בעוד היום גדול ושמע שנתועדו לעברו. אבל לא ידע בברור ואפשר שחזרו בהם. וזהו פי' בעה"מ. ולא כפרש"י ותו' שכ' דאפי' עברו בע"כ אינו מעיד. והגאון ט"א כ' שדעת רבינו עפ"י מש"כ הרמב"ם דקדוש למפרע מהני. והיינו מש"כ הרמב"ם בפ"ח מה' קה"ח הט"ו ואילן. דאפי' עברו את החדש ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו כו' ונחקרה העדות כראוי מקדשין אותו כו'. וקשה לי א"כ מאי אריא לא שמעו מפי ב"ד מקודש הא אפי' שמעו כשעברו נמי. ומה זה שכ' רבינו דילמא אמליכו ולא קדשוהו למחר הא קדשוהו אלא שחזרו בהן. אלא ודאי משום הא לא אריא. דמכ"מ יכולין להעיד שעברוהו. דאלת"ה בטלו כל השליחות ועדות שעברו אה"ח כיון שאפשר אח"כ לחזור. אלא צ"ל משום דמאימין עה"ע והוא רחוק המציאות יכולין להעיד. והכא גם הרמב"ם מודה לפי' בעה"מ שחשו דילמא גמרו בלבם וחזרו בהם. ומשה"ק הט"א דא"כ לדידהו נמי ג"כ לא פסיקא מילתא. והיאך אמרו ביום צומא רבא דמערבא. לענ"ד לק"מ. דהמה אמרו לפי האומדנא שלא יחזרו בהם אבל להעיד ולקבוע איסורא ולהתענות ב"י לא מצי. שאין מעידין עפ"י אומדנא כדאי' בסנהדרין ד' ל"ז ובכ"מ. ומש"ה לא העידו כלל והם חשו לדבר:

13. הערות הגר"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

קביעות החודש לבני אר"י וחול"ל ודין ע"א ורוב

אמר ליה אסהיד אמר להו לא שמעתי וכו'. והקשו התוס' והיאך יניחם לאכול, ויש כאן ודאי איסור כרת דאורייתא, וי"ל דאתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים. ותמה הטור"א וכי כל אחד יקבע החודש לעצמו, הא בודאי דדין דאתם אפילו מזידים לא נמסר אלא לבי"ד שקובעים את החודש, ובזמן שהיו באר"י רק הבי"ד של ארץ ישראל היה קובע, וכדאיתא בברכות ס"ג אין מעברין שנים וקובעים חדשים בחול"ל, אא"כ לא הניח כמותו באר"י, ומשמע דאפילו דיעבד לא מהני, ועיי"ש שהאריך בתמיהות.

וכבר ביארו האחרונים דודאי אין כוונת התוס' שבני חול"ל קבעו לעצמם החודש, אלא שהבי"ד באר"י היו צריכים לדאוג דאגת הכלל, והיו קובעים תרתי חדא לבני אר"י, שיכולים לקבוע ע"פ הראיה, וחדא לבני חול"ל דמקום שאין השלוחים מגיעים ששם היו בי"ד של אר"י עושים חשבון מה הם היו קובעים, וכיון שהם קובעים ע"פ הרוב דאין אלול מעובר וקובעים ליוה"כ יום קודם, הרי שבי"ד כאן קובעו כאן בתור קביעות להם, ומהני זה מדין אתם אפילו מזידים, ומהני קביעות זו עכ"פ עד שידעו אחרת, ואפשר שזה בכלל הקביעות של בי"ד שקובעים להם כך כ"ז שלא ידעו האמת, ושפיר הוה קביעות.

14. תוספות מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

... והא דאמרינן בפרק גיד הנשה (חולין דף קא: ושם) גבי שגג ביוה"כ פטור דגזירה הוה ויוה"כ כדהיא שתא שבתא הוה ולא אמרינן אתם אפילו מזידין התם הוקבע להם החדש בזמנו ומפני הגזרה לא עשו יוה"כ בעשירי ועשאוהו ביום השבת שלא ישתכח ואין יוה"כ אלא בעשרה בתשרי אבל הכא להם היה עשירי ולא דמי נמי להווא דפ"ק דסנהדרין (דף יב: ושם) שבקש חזקיה רחמים על עצמו דכתיב כי אכלו הפסח בלא ככתוב וגו' ומפרש שעברו השנה ביום ל' של אדר ואסור הואיל וראוי לקובעו ניסן ולא אמרינן אתם אפי' שוגגים כו' משום דלא שייך אלא כגון יום ל' או יום ל"א כשקובעין באחד מהן ר"ח לחסרו או לעברו שלא כדין או על פי עדות שקר.

15. ערוך לנר מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

בא"ד ולא אמרינן אתם אפילו שוגגים. מה שפשיטא להו להתוס' כאן דאתם אפילו שוגגים לא שייך רק בעיבור חדש ולא בעיבור שנה מתנגד למה שכ"ה הר"ן בסנהדרין (יא א) בשם הרמב"ן דגם לענין עיבור השנה אמרינן כן ולכאורה משמע כן שהרי אתם דרשינן מיניה אפילו מזידין ושוגגים לא כתיב אצל קידוש החדש אלא אצל קידוש מועדות כדכתיב אלה מועדי ה' וגו' והרי קידוש מועדות תלוי בעיבור שנה כמו בקידוש חודש דאם זה אדר שני אז ט"ו בו אינו פסח וא"כ מנ"ל דלא אמרינן אתם אפילו שוגגים גם לענין עיבור שנה ואולי התוס' לא כתבו כן רק לענין מה שעובר חזקיה ביום ל' של אדר דכיון שהתורה מיעטה בפ"ל אין אחר ניסן לכן לא מועיל בזה טעות ב"ד אבל אם טעו הב"ד בחישוב תקופה וכדומה אפשר שגם להתוס' בדיעבד מעובר אכן ממה שכתבתי לעיל בסתירת ראית הט"א משמע דלענין עיבור שנה לא שייך אתם אפילו שוגגים. [מבן המחבר. מצאתי ראיה לשיטת הרמב"ן והר"ן מהספרא וז"ל לא היתה השנה צריכה לעבר ועברוהו אנוסים או שוגגים או מוטעים מנין שהיא מעוברת שנאמר אשר תקראו אתם מועדי וכו' ואח"כ הביא ההלכה לענין קידוש החדש ג"כ וזה מקור הרמב"ן דגם לענין עיבור השנה אמרינן כן]:

16. תוספות על חולין דף ה/ב

צדיקים עצמן לא כ"ש. תימה דהא אשכחן יהודה בן טבאי שהרג עד זומם בפ"ק דמכות (דף ה:): ור' ישמעאל שקרא והטה בפ"ק דשבת (דף יב:): ואור"י דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה על ידן שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור ולספרים דגרסי (בפ"ק) דכתובות (דף כה:): גבי העלה עבד לכהונה על פיו השתא בהמתן של צדיקים כו' משום דאתי לידי אכילת איסור שמאכיל בת ישראל שנשאת לו בתרומה והוא עבד ואין לו בה קדושין ומיהו ברוב ספרים לא גרסינן ליה והיינו משום דליכא למפרך אלא כשהצדיק עצמו אוכל האיסור ובר"ה (דף כא.) דאמר כמה בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא דמערבא ובערבי פסחים (דף קו:): ר' ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי ואשתלי וטעם קודם הבדלה אע"ג דמיתתו באסכרה התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה ...

17. שורי אבן על מסכת ראש השנה דף כ"א

כל היכי דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי לעבדו תרי יומי. ק"ל מדנקט כל היכי דמטו שלוחי ניסן משמע דאע"ג דלא מטו שלוחי תשרי להתם וצריכין לעשות שני ימים משום הא גזירה דניסן אטו תשרי. אפ"ה בניסן הולכין ומטים השלוחים להתם והשתא ל"ל לטרוח השלוחי להתם כיון דמ"מ צריכין לעשו' ב' ימים...

וי"ל דאע"ג דעושי' ב' ימים משום גזירה אפ"ה מטי' שלוחים להתם דנ"מ לענין מת ורפואה דאי עבדי ב' ימים בלי שלוחים ה"ל יום שני ספק י"ט וא"א לקבור בו מת או לעשות בו רפואה ע"י ישראל דה"ל ספק יום טוב של תורה ולחומרא אבל השתא דנפקי שלוחים וידעי יום הקביעות ואין עושי' י"ט אלא משום גזירה דרבנן בלבד מת ורפואה נעשי' ע"י ישראל כמו לדידן דקי"ל בקביע' דירחא ואין עושי' י"ט שני אלא מדרבנן משום שמא יחזור הדבר לקלולו כדפי' במתני'

18. ספר אז ישיר - מתן תורה

תקמב ■ אז ישיר • ■ מאמרי חג שבועות

■ רמז ליו"ט שני מן התורה

על פי יסוד הנ"ל יש לפרש את דברי החת"ס בשו"ת (או"ח סי' קמ"ה) שם נשאל האם מותר לכתוב גט לאשה שבעלה נטה למות ביו"ט שני של שבועות, כדי שלא תזדקק לייבום, והכריע החת"ס לאיסור, ובסוף דבריו הוסיף שם לדון בגדר יום טוב שני של שבועות, וז"ל:

הן אמת כתבתי במקום אחר ד"ט ב' דשבועות הוא תמוה דמעולם לא עשאוהו מספק כמ"ש רמב"ם פ"ג מקה"ח הל' י"ב ע"ש, ובשלמא היכי דמגיעים שלוחי ניסן עושי' ב' ימים גזירה משום שלוחי תשרי, אבל בשבועות שהוא לעולם נ' יום מ"ט ב' של פסח ועד אז כבר נתפרסם בכל העולם קביעות ניסן וא"כ גם אבותינו לא עשו מספק, וצ"ל משום גזירה אטו פסח וסכות, וא"כ כמילא חמור טפי, כיון דלא מחמת ספק נתקבל כמו ב"ט של ר"ה שאם באו עדים מחצות ואילך לא נתקבלו ומ"מ גמרו היום בקדושה ולא מחמת ספק ומשו"ה חמור טפי, וה"נ דכוותיה.

החת"ס מחדש שיו"ט שני של שבועות חמור הוא מיו"ט שני של פסח או של סכות. והטעם לזה הוא שיסוד יו"ט שני של פסח ושל סכות הוא מחמת ספק, שבני חז"ל לא ידעו באיזה יום קבעו בית הדין שבירושלים את החודש, ומספק החמירו ושמרו שני ימים כיו"ט. אבל בחג השבועות, א"א לומר שנהגו יו"ט שני מחמת ספק כיון שמועד חג השבועות אינו תלוי בתאריך בו קידשו את חודש סיון, אלא חג השבועות חל לאחר שעברו שבעה שבועות מיום הקרבת קרבן העומר בט"ז בניסן, ובוודאי שעד שעברו ששים וחמשה ימים מקביעות חודש ניסן ידעו אנשי הגולה את התאריך המדויק בו חל ראש חודש ניסן ויכלו לחשב בעצמם מתי יחול חג השבועות.

ובהכרח יש לומר שבחג השבועות לא נהגו יו"ט שני מספק, אלא נהגו יו"ט שני של גליות משום גזירה אטו יו"ט שני של גליות של סכות ופסח. ומכיון שדין יו"ט שני של גליות של שבועות הוא בתורת גזירה ולא בתורת ספק, הרי שדינו חמור יותר, שהוא נוהג מכת ודאי ולא

שבועות: חג תורה שבעל פה ■ ■ אז ישיר ■ תקמג

מכח ספק, שתקנו חכמים יו"ט בתורת ודאי, משא"כ יו"ט שני של סכות ופסח הוא יו"ט שמתחילה היה נוהג בתורת ספק, ולא בתורת ודאי של גזירת חכמים. ועל כן יש טעם נוסף לאיסור כתיבת הגט ביו"ט שני של חג השבועות.

ובסוף הדברים מוסיף החת"ס לברר את דברי המג"א (סי' תצ"ד) התמוהים שכתב ש'הוסיף משה יום אחד מדעתו מכאן רמז ליו"ט שני מן התורה, וכתב החת"ס, וז"ל:

ואפשר משום דבעי חיזוק טפי רמז לנו משה רבינו ע"ה בשבועות דוקא כמ"ש מג"א רס"י תצ"ד בשם רמ"ע מפאנו וע"ש בפנים.

כלומר, משה רבינו הוסיף מדעתו יום אחד, ודחה את חג השבועות ביום אחד והפך יום חול ליום של קדושה, כדי לרמז שלחכמים יש כח אפילו להפוך יום חול ליום של קדושה, דהיינו לתקן יום טוב שני של גליות.

חג השבועות הוא החג היחיד בו הוצרכו חז"ל לתקן יו"ט שני בתורת ודאי ולא מטעם ספיקא דיומא, וממשה רבנו למדו חז"ל שיש בידם את הסמכות לעשות כן, שהחכמים הבינו שיש להם את הכח לתקן יו"ט מדרבנן, ותקנו יום טוב שני של גליות בחג השבועות מתקנה ולא מספיקא, דוגמת מה שעשה משה רבינו.

ומשה רבינו עשה כן דוקא בחג השבועות, שבחג השבועות אנו חוגגים את הבעלות על התורה, את הכח שניתן ביד חכמים לתקן ולקבוע, והוספה זו נועדה להראות את הכח שיש ביד חכמים'.



19. שפת אמת על ראש השנה דף כא/א

בגמ' רבא הוי רגיל כו' ראיתי קושיא בס' פתח עינים מהא דאמרינן בתענית (כ"א ע"ב) דשלחו לרבא שלמא משמיא כל מעלי יומא דכיפורי א"כ הו"ל לידע מזה אימת יוה"כ. ול"נ די"ל דגם בשאר יומי כמה פעמים הוי שלחו לי' שלמא רק בעיו"כ הוי תדיר הכי וא"כ לא הי' יכול לידע מזה הסימן. גם י"ל דההיא דהתם הי' לאחר שהתענה ב' ימים זה אח"ז והי' רגיל בכך זכה לשלוח לו שלמא משמיא במעלי יומא דכיפורי ושוב ידע שפיר מזה עצמו [ולגירסת הר"ח כאן רבה כו' לק"מ]. והא דאמרי' זימנא חדא אשתכח כוותי' נראה שהי' באותו הפעם שאירע לר"נ דמייתי בסמוך דלא מסתבר לומר שהם ב' פעמים דהא אמרי' דרוב שנים אלול חסר:

20. ערוך לנר מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

בגמרא יתיב בתעניתא תרי יומא. ק"ל היאך אפשר דרבא הי' מסופק מתי יום הכפורים הרי סימן גדול היה לו דאמרינן בתענית (כא ב) דאתי ליה שלמא ממתבתא דרקיע כל מעלי יומא דכפורה ע"ש. והיינו להראות לו דבערב יוה"כ שהוא היום שכל העולם מלוכלכים ביותר בחטאים של כל השנה עכ"ז היה נקי שראוי ליתן לו שלום מן השמים עכ"פ היה לו בזה סימן מתי יוה"כ ואולי מאותה מעשה ואילך שהתענה ב' ימים ניתן לו שכר זה שלא להצריכו עוד להתענות ב' ימים:

21. שו"ע או"ח סימן תרכ"ד

הגה - ... ואוכלים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, דהוי קצת יום טוב (טור מהרי"ו וא"ז). ויש מחמירים לעשות שני ימים י"כ, ויש לזה התרה; ואין לנהוג בחומרא זו, משום דיש לחוש שיבא לידי סכנה (אור זרוע).

22. משנה ברורה על או"ח סימן תרכ"ד

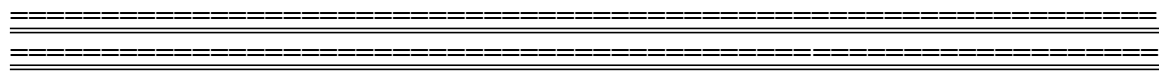
(טז) לעשות שני ימים יו"כ - משום ספיקא דיומא ומ"מ לא יתפללו רק תפלה של חול ויניחו תפילין אך פיוטים וסליחות יוכלו לומר כרצונם וגם זה לא יאמרו בתוך התפלה רק אחר י"ח. גם לא יקראו בתורה אפילו ויחל.

23. תוספות מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

עברה לההיא שתא ולא תחוש לה - תימה דתניא בפ"ק דסנהדרין (דף יא: ושם) על ג' סימנין מעברין השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה על שנים מהן מעברין על אחד אין מעברין ורשב"ג דאמר התם על התקופה איבעי לן על התקופה שמחין או דילמא מעברין וקיימא בתיקו וי"ל דהתם בתקופת תשרי איירי אבל הכא בתקופת ניסן דעליה לבדה מעברין וצריך טעם כיון דמקרא קא דרשי הכא והכא מאי שנא.

24. ערוך לנר מסכת ראש השנה דף כא עמוד א

ד"ה עברה. על אחד אין מעברין. הפ"י רצה לתרץ קושיא זו דזה דוקא בזמן הבית שהיו סימנין דאביב ופירות האילן משא"כ עתה דליכא אלא סימן דתקופה ע"ש. ולא ידעתי מאין פשיטא דסימן דאביב לא הוי רק בזמן הבית דאעפ"י שעל פי פירוש היש מפרשים שהביא רש"י שם שהוא מפני העומר לא שייך רק בזמן הבית מ"מ לפי פ"י רש"י מדכתיב בחודש האביב יהיה ניסן כשבשלה התבואה וכן נראה דעת התוס' שם ד"ה או דילמא לא תלי זה בזמן הבית א"כ גם בזמן הזה שייך סימן אביב ולכן שפיר הקשו התוס' למה לא בעינן ב' סימנים:



25. תוספות מסכת ראש השנה דף כא עמוד ב

על שני חדשים מחללין את השבת - פ"י בקונטרס ומן התורה מחללין על כולן אבל רבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהן לא איכפת לן אי למלאן אי לחסרן ע"פ עדים וקשיא דבגמרא תניא מנין שמחללין את השבת ת"ל אלה מועדי ה' והאי קרא בניסן ותשרי כתיב וי"ל דמ"מ כל ר"ח איתרבי מדאיקרי מועד כדאיתא בפ' כיצד צולין (פסחים דף עז). גבי דחיית שבת וטומאה שעירי ראש חדש איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד קמ"ל דר"ח נמי מועד איקרי וכדאביי.

26. שפת אמת על ראש השנה דף כא/ב

בגמ' על ניסן ותשרי עד שישמעו מפי ב"ד כו' עי' בטו"א שהקשה מה נ"מ בהכי הא כל מקום דלא מטו שלוחי תשרי אפי' בניסן מיתסרי ב' הימים ע"ש שהאריך למעניתו. ובאמת לק"מ דפשיטא דר' יוחנן הוא דגזר זאת ובימי התנאים ואמוראים דקמי ר"י היו נוהגין יום א' כל מקום שהשלוחים מגיעין שמה כדמשמע בגמ' לעיל בהדיא.

27. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף כא עמוד ב

קושיא דבניסן ממילא יעשו ב' ימים גזירה אטו תשרי

על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש. ותמה הטור"א הדניחא בתשרי שפיר תליא אהדדי אלא ניסן מאי נפק"מ הא ממילא יעשו שני ימים במקום שהגיעו בשני ימים אחרונים גזירה אטו תשרי, וכר"י לעיל. וא"כ למה יחללו את השבת העדים, ואת"ל דמפסיד יום אחד של הליכה הא ממילא מופסד הוא דאפילו יגיעו לשם יעשו שני ימים. ותרין השפ"א דלק"מ דפשיטא דר' יוחנן הוא דגזר זאת, ובימי התנאים ואמוראים דקמי ר"י היו נוהגים יום א' כל מקום שהשלוחים מגיעין שמה.

ולכאורה כל כי האי הוה לה להגמ' לאקשווי דר"י סותר למתניתין ולתרין שגזירה מחודשת היא, והוא גזירה ולא מי שקדם לו. הטור"א עצמו כתב לתרין ע"פ מה שכבר פירש לעיל דאע"פ שעשו שני ימים בניסן באותן מקומות שאין השלוחים מגיעים בתשרי, מ"מ יום השני אינו אלא מדרבנן, ויתעסקו ישראל במתיהם, משא"כ אי הוה מצד ספק שאז הוה ספק שהוה ספק דאורייתא. וא"כ גם לזה לא רצו לחסר יום אחד כדי שידעו שעשו ב' ימים רק משום גזירה ולא משום ספק.

28. פני יהושע על ראש השנה דף כא/ב

במשנה על שני חדשים מחללין את השבת כו'. [1] ומשמע מלשון המשנה ומסוגיא דשמעתין דמחללין אפילו במלאכה גמורה דהא מקרא ילפינן לה ואע"ג דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת שאני הכא דגלי קרא, והא דלא ילפינן בעלמא מהכא דלידחי אפילו לא תעשה שיש בו כרת איכא למימר משום דאיכא למיפרך דעשה דקידוש החודש הוא עשה שלפני הדיבור כדפרכינן בריש יבמות [ה' ע"ב] דמפסח ותמיד ומילה ליכא למילף מהאי טעמא דישנן לפני הדיבור. אבל הא ודאי קשיא לי דבפסח ותמיד ומילה גופא קי"ל דאין מכשירין דוחין שבת וכן היכא דאפשר לקיים שניהם וכן היכא דבעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה ואמאי לא ילפינן מהכא דאע"ג דליכא כל הני אפ"ה דחי דהא עיקר העשה לא אעדים קאי אלא אב"ד והעדים כמכשירין דמי ודאפשר נמי לקדש למחר, ויש ליישב. [2] מיהו בלא"ה נראה לי דהאי חילול דכולה סוגיא אינו אלא לענין לאו דמחמר כדמשמע מתני' דסוף פרקין ומוקמינן קרא לבדדמי:

29. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף כא עמוד ב

מחללין - איזה חילול הותר

על שני חדשים מחללים את השבת. ומבואר במתניתין לקמן דאינו יכול להלך מוליכים אותו על החמור, אפילו במטה, ולוקחים מקלות ומזונות. וכתב הפנ"י דנראה דכל מה שהותר כאן אינו אלא לאו דמחמר, דכל אלו יכול להניחם על החמור, ורק זה הותר, ולא הותר איסור סקילה, דלא מוכח מהתורה שהותר חילול שבת אלא מה שמוכרח, ואין מוכח יותר מלאו דמחמר. אולם המאירי במשנה לקמן כתב בפירוש דהמשנה באה לאפוקי סברא זו, וס"ל דהותר לאו דהוצאה מרשות לרשות ומזונות וכו', מוליכם בידן, עיין שם.

30. רמב"ם יד החזקה הלכות קדוש החדש פרק ג

(ד) היה העד שראה את החדש בליל השבת חולה מרכיבין אותו על החמור ואפילו במטה ואם יש להן אורב בדרך לוקחין העדים בידן כלי זיין ואם היתה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות ואפילו ראוהו גדול ונראה לכל לא יאמרו כשם שראינוהו אנחנו ראוהו אחרים ואין אנו צריכין לחלל את השבת אלא כל מי שראה החדש ויהיה ראוי להעיד ויהיה בינו ובין המקום שקבוע בו בית דין לילה ויום או פחות מצוה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד:

31. דף על הדף ראש השנה דף כא עמוד ב

במשנה: על שני חדשים מחללין את השבת וכו'. ובגמ': ת"ר מנין מחללין וכו' ת"ל אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם וכו'. כתב חכ"א בספר הזכרון אדרת אליהו (ע"ש הגר"א ראם זצ"ל ע' שעה):

נשאלתי למה ביום טוב שחל להיות בשבת מתפללים שמונה עשרה של יום טוב ומזכירים של שבת ולמה לא מתפללים של שבת ומזכירים של יום טוב, הלא קייל"ן תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. והשיבותי, כי מצאנו במסכת ר"ה (כ"א ע"ב) על שני חדשים מחללים את השבת, על ניסן ותשרי מפני המועדות, ולמדו זאת מהפסוק אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם, במועדם אפילו בשבת. וכן כל מקום שנאמר במועדו פירושו אפילו בשבת כמו קרבן תמיד ופסח שדוחים את השבת מפני שנאמר בהם במועדם. לכן מתפללים וקוראים בתורה של יום טוב שחל בשבת, מפני שנאמר בהם "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם" אפילו בשבת תהיו קורין של יום טוב.

32. מאירי על ראש השנה דף כא/ב

המשנה החמישית וענינה נמשך על ענין משנה שלפניה ואמר שאפילו נראית בעליל ר"ל בגלוי ומפורסם והדברים ברורים שכשם שראוהו אלו שחוץ לתחום כך ראוהו בתוך התחום והיה לנו לומר שלא יחללו על ראיה זו את השבת אעפ"כ צריכין לבא ולהעיד ואין להם לחוש לחלול שבת ור' יוסי חולק לומר שאם נראה בעליל אין מחללין והלכה כחכמים ומעשה שעברו יותר מארבעים זוג בשבת ועכבם ר' עקיבא כדי שלא יחללו את השבת הואיל והיה מפורסם כל כך והוכיחו רבן גמליאל על זה שלא יהא מכשילן לעתיד לבא שלא תראה בעליל ואף אלו יאמרו האיך נלך ובאמצע הדרך יעכבנו חכמי המקומות ובגמרא פירשו לא ר' עקיבא עכבם אלא שחפר ראשה של גדר ושחפר הוא שם אדם שהיה ראש לבני גדר ושלח שם רבן גמליאל והורידוהו מגדולתו:

33. שפת אמת על ראש השנה דף כא/ב

במשנה בין שנראה בעליל. יש לעיין אם הפי' דמצוה לחלל אף בכה"ג או שהוא רק היתר שהתירו חכמים. כדי שלא להכשיל לעתיד לבוא ולפ"ז אף בחול אין חיוב לילך מאחר שנראה בעליל:

34. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף כא עמוד ב

בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת ר' יוסי אומר אם נראה וכו'. בפשטות נראה דר' יוסי ס"ל דמדאורייתא אין מחללין את השבת בנראה בעליל, דהרי לא צריכים לעדים, ופליגי רבנן עליה, וס"ל דהרי בעדות החדש שהותר חילול שבת, הרי נתחדש כאן חידוש נפלא, דאפילו דלא הוה אלא מכשירי מצוה מחללין, א"כ הו"נ בנראה בעליל, דאע"פ דעכשיו אין צריכים את העדים, מ"מ כיון דלעתיד יכול לצאת מזה מכשול, א"כ עדות דהיום הותר נמי חילולה דבכלל מכשירין הוה ומכשירי המצוה בכללה, [עיין ריטב"א].

35. שערים מצויינים בהלכה

משנה בין שנראה בעליל כו', מעשה שעברו יותר מארבעים זוג בלוד. עיין בשו"ת שאילת יעב"ץ (סי' קלב) שמדקדק במעשה זו, אם היה בשבת או בימי חול, וכן מאי נפק"מ אם היה זוג אחד או ארבעים, ומאי נפק"מ אם היה זה בלוד או שאר מקום, והאריך שם מאד בזה.

36. מהר"ץ חיות מסכת ראש השנה דף כא עמוד ב

גמרא בקש קהלת לדון שלא בעדים והתראה יצתה בת קול וכתוב יושר דברי אמת. נ"ב הכוונה דראינו חריצת משפט שלמה במעשה דשתי זונות לא היה הולך על פי הדין של תורה רק ע"פ אומדנא לבד עי' מכות כ"ג ע"ב ודלמא אערומי קא מערמת ע"ש ועי' תשובות הרא"ש כלל ק"ז ומרן טוה"מ ס"ז ומזה הוכיח הש"ס דבקש

לדון שלא בעדים והתראה יצאה ב"ק להזהירו שלא יזוז מהיום והלאה מדיני התורה ואשר מבואר שמה דרק ע"פ שנים עדים יקום דבר ועי' ג"כ ערוך ערך גוזמא:

37. דף על הדף ראש השנה דף כא עמוד ב

בגמ': ביקש קהלת לדון דינין שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה וכו'.

בספר אבני שהם להגרמי"ל שחור ז"ל (פר' שופטים) כותב לבאר, דשלמה רצה לדון עפ"י הכח המסור למלך המשיח, לדון עפ"י הריח, כמו שנאמר בישע' (פרק י"א) ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה, ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה', והריחו ביראת ה', ולא למראה עיניו ישפוט, ולא משמע אזניו יוכיח, ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ, ומפרש לה בגמ' סנהדרין (דף צ"ג ע"ב), דמורת ודאין, [פירש"י: שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב, שנא', לא למראה עיניו ישפוט, ולא למשמע אזניו יוכיח, ואפ"ה ושפט בצדק דלים, כגון ע"י הרחה]. ואף שלמה רצה לשפוט ע"י הרחה בלא שמיעת עדים, יצתה בת קול ואמרה לו, עפ"י שנים עדים וגו', ואין בכחו לדון בהרחה בלבד.

בספר פני דוד לרבינו החיד"א ז"ל (פ' בשלח אות י"ח) הקשה בהא דא"ל בזה"ק פ' יתרו דף ע"ח, וז"ל וכה"ג ידע שלמה מלכ בכורסייה דרוח קודשא שהא עליה בדין דדיוקנין הוה בכורסייה וכל מאן דמעכב בשיקרא מכשכשא היא דיוקנא והוה ידע שלמה מלכא דבשקרא קאי, ומשמע מזה דהי' דן שלמה המלך ע"ה עפ"י רוח"ק וכאן אמרי' דבקש ויצא בת קול שלא לעשות כן.

וכתב הפני דוד דאינו קושיא, דמפורש בזה"ק דמאימת הכסא אשר לשלמה חיל אחז לבעל דין והי' החייב מודה ונמצא לא הי' צריך לעדים ודן בלא עדים קרינן ב', אך הוא ביקש לדון ברוח"ק בלי הודאת בע"ד והי' קודם בנין הכסא, וא"ש הכל, עכ"ד ז"ל.

38. בן יהודע על ראש השנה דף כא/ב

והנה יש להבין איך סלקא דעתיה דשלמה המלך ע"ה להיות כמשה רבינו ע"ה והלא מקרא מלא הוא [דברים ל"ד י'] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. ונראה לי בס"ד דסבר דהוה ליה למיכתב הכי ונביא בישראל לא קם עוד כמשה, לכן יש לומר שאמר בסדר זה כדי לדרוש בו קריאה אחרת למפרע, כי בסדר זה דנקיט קרא הנה הוא נקרא למפרע הכי כמשה עוד בישראל נביא קם, ובא הכתוב ללמד אף על גב דבאותו הדור לא קם נביא עוד בישראל כמשה יזמן עוד דור אחר אשר כמשה עוד בישראל נביא קם, ולכך בקש להיות כמשה, ויצאה בת קול ואמרה וכתוב יושר דברי אמת, ולא קם וכו' פירוש פסוק זה לא בא ללמד כלום בסדר למפרע כלל אלא תמיד בכל דור ודור נקרא הכתוב הזה ביושר דוקא וקריאתו ביושר בלבד הוא דבר אמת, לא בקריאה של למפרע:

39. ערוך לנר מסכת ראש השנה דף כב עמוד א

בגמרא ח"ו שר"ע עכבן. התוס' יום טוב הקשה על הברטנורא למה לא פירש על ועכבן ר"ע שלא ר"ע עכבן אלא שזפר כמו שהביא על מתניתין (שבת פ"ה מ"ד) לא פרתו של ראב"ע היתה. ולא הבנתי מאי קושיא דהתם נראה מברייתא שמפרש למתניתין דלא שלו היתה אלא של שכנתו ועל שלא מיחה בה נקראת על שמו הרי שרצה לפרש למה נקראת על שמו אבל הכא לא מפרש ר' יהודה אם שזפר עכבן למה נקרא על שם ר"ע א"כ ע"כ דפליג על תנא דמתניתין:

40. דף על הדף ראש השנה דף כב עמוד א

בגמ': מעשה שעברו יותר מארבעים זוג ועיכבן ר"ע וכו' תניא אמר רבי יהודה ח"ו שר"ע עיכבן אלא וכו'.

בשפתי צדיק לר"ה (אות לג) מביא: שמעתי מא"א ז"ל ששמע מפי הרב ר' מתת' מקאסיוו ז"ל שנתארח אצל זקיני הק' [החידושי הרי"ם] ז"ל בראש השנה שהי' בווארשי. והר"מ אמר ששמע מפי המגיד הקדוש ז"ל מקאזניטץ, ח"ו שר' עקיבא עיכבן שנעלם ממנו הדין שמותרים לילך הרבה זוגות עדים להעמיד על החודש. לא הי' נעלם ממנו זאת, רק שזפר ראשה של גדר הי' דר אחר לוד ולפני מקום הוועד, ולא הי' שזפר מניח לעדים לילך למקום הוועד, ועיכבן בגדר. ולכך כשמע ר' עקיבא שבגדר מעכבין אותן, עיכבן ר' עקיבא בלוד, דלמה יחללו שבת קודם חנינם עד גדר, כי שם יתעכבו ולא יניחם שזפר לילך לעיר שבית דין יושבין, ומכל מקום שלא

ר"ג לר' עקיבא אם מעכב אתה גדול כמותך ילמדנו מזה לעתיד לבא שייראו לילך אבל מן שזפר לא ילמדו דין. והוטב הפירוש מאוד בעיני זקניי הק' ז"ל.

41. שפת אמת מסכת ראש השנה דף כב עמוד א

בגמ' אר"י ח"ו שרע"ק עיכבן כו' לכאורה אין מובן מה ח"ו הא ר' יוסי דס"ל דאם נראה בעליל אין מחללין י"ל דה"ה במ' זוג הוי כנראה בעליל וכ"נ משמעות המשנה דתרוייהו דין א' להם א"כ אפשר דרע"ק כר"י ס"ל ואפשר דר"י פליג דאפי' לר' יוסי מ"מ הא דמ' זוג ל"ד לנראה בעליל כיון דאפשר דשם במקום ב"ד לא הי' מי שראה אותה:

42. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ראש השנה דף כב עמוד א

אסור לעכב מעשות מצוה

תניא אמר רבי יהודה ח"ו שר"ע עיכבן. ולכאורה בשלמא אי משנתנו מעשה דר"ע איירי בחול שפיר מקשה הגמ' ח"ו שעיכבן ר"ע וכדביאר הירושלמי (מו"ק פ"ג) דהמעכב את הרבים מלעשות מצוה מנדין אותו והכא הוה מעכבן ממצוה דאם בעתיד לא יבואו בגלל זה הוה מעכב ממצוה, והוה מצוה על כל אחד ואחד להעיד, והוה מכלל מצוה שיתקדש ע"פ הראיה, דיש לו חיוב לסייע לבי"ד. ותמה שפיר דח"ו להעלות על דעת שיעכבן ר"ע בכדי, אבל אי נימא כדעת הראשונים שמעשה דר"ע נמי היה בשבת, א"כ מה התמיהה הגדולה אם יסבור כרבי יוסי דמצד מכשילן לעת"ל לא הותר עכשיו לחלל את השבת, ומאי קאמר רבי יהודה דח"ו שר"ע עיכבן.

וכתב החת"ס [או"ח ר"ג] דהנה תרי טעמי נשנו כאן חדא הא דמתני' דמכשילן לעת"ל ועוד מה דמבואר בברייתא בירושלמי דהוא מעכב את הרבים למצוה. והשתא כיון דהתירה תורה חילול שבת לצורך עדות ושבת הותרה בדבר זה, הרי ודאי דסברא דמכשילן לעת"ל הוה סברא להתיר גם כדי חילול שבת, דיש חשש דמכשילן לעת"ל, וכיון דאין שום סברא לחלק ביניהם ממילא גם בזה אמרינן דמעכב הוא את הרבים ממצוה, דזה נמי מצוה עליהם משום מכשילן לעת"ל.

והחת"ס נשא הדברים מק"ו דאם בפיקו"נ דזה הודחה בשבת, הרי דמפני חשש דמכשילן התרנו להם לחזור אפילו בחילול שבת, ק"ו בעדות קידוש החודש דהותרה לגבי חילול שבת, ק"ו שנתיר חילולה גם מפני חשש דמכשילן לעת"ל.

אכן נראה דאין לדמות האי דהכא, למה שדנו הפוסקים אם התירו סופן משום תחילתן באיסור דאורייתא דהכא שאני דהתירה תורה מכשירי מצוה גם בחילול שבת, א"כ הסברא דמכשילן לעת"ל הוה נמי בכלל ההיתר דמכשירין וכשנ"ת. (ועי' להלן כ"ג: ד"ה התקין). היוצא מכ"ז דכיון דיש כאן מצוה וזה דוחה שבת, הרי דגם סברא דמכשילן ידחה שבת, וממילא הוא מעכב את הרבים מלעשות מצוה וצ"ל דמאי דקאמר רבי יהודה ח"ו אר"ע, הכוונה דודאי לא ס"ל לר"ע כר' יוסי אלא כת"ק, וכהלכתא רק אם נאמר דשאני בעליל ממצוה דמ' זוגות עדים.